

Mark- och miljödomstolen

Marit Åkerblom, marit.akerblom@dom.se

En kortare instanskedja, SOU 2025:122, KN 2026/00379

Domstolens yttrande begränsas till att omfatta frågor som är relevanta för domstolens handläggning. I den delen kan konstateras att utredningen främst har presenterat förslag som dels avser att korta tidsåtgången för prövningen och minska utredningsbördan genom att förkorta instanskedjan, dels genom att införa en avgift för överklagande.

Domstolen konstaterar inledningsvis att ambitionen att skapa en mer enhetlig processuell ram för mål och ärenden som överklagas till mark- och miljödomstol är vällovlig. Domstolen tillstyrker därför förslaget om en förkortad instanskedja med vissa reservationer. Ett eventuellt ikraftträdande bör ske synkroniserat med att ansökningsmålen flyttas från mark- och miljödomstolarna till Miljöprövningsmyndigheten. En förutsättning är vidare att mark- och miljödomstolarna erhåller tillräckliga resurser för den målökning och ökade arbetsinsatser som kan förväntas.

Överklagande av kommunala beslut om lov, start- och slutbesked
Om sådana beslut, i likhet med beslut om detaljplaner, överklagas direkt till mark- och miljödomstolen kan detta antas medföra en lättnad i arbetsbördan för landets länsstyrelser. Domstolens erfarenhet av de ärenden inom dessa kategorier som överklagas från länsstyrelser till domstolen är att länsstyrelserna ofta förefaller att lägga ner ett relativt omfattande arbete på att utreda och renodla ärendet. Länsstyrelsens arbete resulterar ofta i tydliga och pedagogiska beslut, vilket också ofta leder till att den som vill fullfölja till mark- och miljödomstol kan skriva ett mer koncentrerat överklagande. Om det arbete som idag utförs på länsstyrelserna i stället ska utföras vid mark- och miljödomstolarna kan detta antas resultera i en ökad arbetsbörda, både så vitt avser antalet mål som vilka arbetsinsatser som krävs i målen. Effekterna för domstolarnas resursbehov synes ha underskattats av utredningen.

Överklagande av ärenden och mål enligt miljöbalken

Förslaget torde få samma effekter som motsvarande förslag avseende mål om lov, start- och slutbesked.

Ventilen till Högsta domstolen

Vad gäller frågan om Mark- och miljööverdomstolens möjlighet att tillåta överklagande till Högsta domstolen konstaterar domstolen att den omständigheten att möjligheten utnyttjas i begränsad omfattning talar för att den idag används på det sätt som avsetts, det vill säga att öppna för en prövning i de fall där rättsläget är oklart. Möjligheten kan vara värdefull och förefaller inte användas slentrianmässigt eller föranleda onödig tidsutdräkt. Skälen för att behålla möjligheten väger därmed, enligt domstolens uppfattning, tyngre än skälen för att upphäva den.

Avgift för överklagande

Införande av en avgift för överklagande kan diskuteras utifrån ett access-to-justice perspektiv, men torde inte strida mot Sveriges internationella förpliktelser. De planerade ändringarna kan komma att medföra en viss ökad arbetsbörda för domstolarna, då avgift eller underlag för ett eventuellt beslut om avgiftsbefrielse ska krävas in innan målet hanteras i sak i större utsträckning än idag. Då avgifterna avser just överklaganden till domstolen måste dessutom förelägganden om att betala avgiften delges för att domstolen sedan ska kunna avvisa överklagandet. Domstols-administrationen kan också komma att tyngas av ett betydande antal återbetalningar. Avseende återbetalning av avgiften är det domstolens mening att återbetalning bör ske av hela avgiften om klaganden fått rätt i någon del av saken. Om en ändring endast avser att tidpunkten flyttas fram avseende ett åtgärdsföreläggande bör återbetalning inte ske.

Domstolen ifrågasätter vidare om inte ideella organisationer som, för att tillvarata allmänna intressen, överklagar beslut med stöd av Århuskonventionen borde undantas från skyldighet att betala ansökningsavgift på samma sätt som det allmänna undantas. Det rör sig om ett stort antal mål, framförallt från Skogsstyrelsen, för vilka den administrativa hanteringen av avgiften kan tänkas bli särskilt betungande.

Övrigt

Domstolen delar utredningens bedömning att nuvarande ordning inte bör ändras för ärenden enligt fastighetsbildningslagen.

Domstolen delar utredningens bedömning att ett överklagande som har avvisats så som för sent inkommet och prövats som ett överklagande av mark- och miljödomstolen, inte bör få överklagas till Mark- och miljööverdomstolen.

Domstolen delar också utredningens uppfattning att regleringen av när och hur mål som rör försvaret ska överlämnas till regeringen görs mer enhetlig. Domstolen delar dock inte utredningens uppfattning att mark- och miljödomstolen alltid bör pröva alla övriga frågor förutom försvarsfrågan innan målet lämnas över till regeringen. Om Försvarsmakten motsätter sig att ett miljötillstånd meddelas så är det stor sannolikhet att det finns hinder för att meddela tillstånd på grund av försvarsfrågan. Det är under sådana förutsättningar onödigt resurskrävande att domstolens dessförinnan har prövat samtliga övriga delar av tillståndsfrågan innan försvarsfrågan har prövats.

Domstolen delar även utredningens förslag att en tidsfrist ska bestämmas för avgörande efter sammanträde. I vissa fall krävs dock ytterligare skriftväxling efter att sammanträde har hållits så det är viktigt att möjligheten att i vissa fall meddela dom senare finns. För det bör endast krävas särskilda skäl, inte synnerliga skäl.

Avslutningsvis noterar mark- och miljödomstolen att det för närvarande bereds ett stort antal författningsförslag som berör mark- och miljörettens område. Flera av förslagen kommer att få stor påverkan på mark- och miljödomstolarnas verksamhet. Domstolen saknar för närvarande en samlad konsekvensbedömning för mark- och miljödomstolarna. Utan en sådan finns det risk för att de samlade konsekvenserna för domstolarna underskattas och att målen med förslagen äventyras.

I yttrandet har deltagit chefsrådmannen Marit Åkerblom, rådmannen Malin Almqvist, tekniska rådet Marie Adolfsson och beredningsjuristen Tove Larsson.